

Työstä ja elämästä Suomessa

■ **Petteri Pietikäinen (toim.): Työstä, jouta ja jaksa. Työn ja hyvinvoinnin tulevaisuus. Helsinki, Gaudeamus. 2011. 187 s.**

Petteri Pietikäisen toimittama tutkimuskoelma ”Työstä, jouta ja jaksa. Työn ja hyvinvoinnin tulevaisuus” tarjoaa näkökulmia suomalaiseen työelämään ja sen tutkimukseen. Kokoelman juuret ovat taannoisessa Suomen Akatemian panostuksessa työteemaiseen tutkimukseen. Ei siis ole ihme, että nide ei ole kovin yhtenäinen. Kirjan artikkelit eivät jäseny puheenvuoroksi mistään yhtenäisestä keskustelusta, eikä mihinkään temaattiseen kattavuuteen edes pyritä. Tämä ei tutkimusten tasoa tai näkökulmien tuoreutta heikennä. On kaiken kaikkiaan enemmän kuin tervetullutta, että tutkijat tuovat tuloksiaan julki myös suomalaiselle yleisölle. Artikkelit pohjaavat pääsääntöisesti hankkeisiin, joiden raportoinnin ydin on kansainvälisillä foorumeilla.

* * *

Kirjan toimittaja Pietikäinen vertaa ”työelämän muutoksista” puhumista märkään veeteen, toisin sanoen, taivastelu ajastamme jonakin erityisenä muutosten aikana lienee enemmän tai vähemmän itsetehostusta. Joka tapauksessa tämä muutoksen, pysyvyyden, uusien ilmiöiden ja vanhojen teemojen yhteenkietoutuminen on kirjassa jatkuvasti heidelmällisesti läsnä.

Joskus johtopäätökset ja kommentit ovat raikkaan vanhanaikaisia. Kahdessa artikkelissa (Rahkonen ym. ja Leinonen ym.) muistutetaan varmasti aiheellisesti ruumiillisuudesta, ihan sen vanhassa, raskauden merkityksessä.

Kertomus, jossa työelämä muuttuu fyysisesti rasittavasta ja kuluttavasta henkisen stressin temmellyskentäksi, ei ehkä sittenkään ole niin yksinkertainen. Kirjoittajat haastavat pohtimaan, onko keskittyminen psykososiaaliseen työympäristöön jättänyt työn fyysisen rasittavuuden kokonaisuutta vinouttavaan katveeseen. Asia esitetään sen verran poleemisesti ja perustellusti, että tutkijayhteisön soisi otavan kopin vastaan vakavasti.

Samanlaista vanhaa hapatusta on myös sosio-ekonomisten erojen esilläpito niin työolojen, eläköitymisen kuin liikunnankin suhteen (Valkeinen ym. ja Hirvensalo ym.). Kumpikin liikuntaan keskittyvä artikkeli tarjoaa kosolti näkökulmia perustaviin kysymyksiin, joita monenlaisen työhyvinvointipuuhun keskelelä olisi mukava ottaa vakavasti. Liikunta on hyväksi, mutta sen lisääminen ei poista työelämän ongelmia, eivätkä liikunnallisen elämäntavan esteet ole irrallaan pakoista, jotka ihmisen arkea muutenkin jäsentävät. Mirja Hirvensalo kumppaneineen problematisoi myös empiiristä tosiseikkaa lapsuuden ja nuoruuden urheiluharrastusten positiivisesta kaiusta työstressin hallinnassa. Luontevin selitys on tietenkin liikunnallisen elämäntavan tuottamat hyödyt. Tilanne voi kuitenkin olla monimutkaisempi: syy saattaa olla myös urheilun sivuvaikutuksena opituista tilanteiden hallinnan ja yhteistyön taidoista. Ajatusta voisi jatkaa kuorolaulun suuntaan: mahtaisiko samanlaisia vaikutuksia löytyä myös muuntyyppisten harrastushistorioiden saroilta?

Ainakin kaikkein kovaäänisin puhe työelämän suurista muutoksista ansaitsee aina silloin tällöin epäilynsä. Uskottavaa kuitenkin

kin on, että aikakulttuurin muutos ja sen heijastukset työelämään ovat aidosti yksi aikamme suurista mullistuksista. Luonnollisesti yhteiskunta, joka on auki 24/7, tarvitsee myös tähän menoon mukautuvat työntekijänsä. Unen, työn ja terveyden välinen suhde on vilkkaan kansainvälisen tutkimuskiinnostuksen kohteena. Näin ollen Mikko Härmän työryhmän artikkeli on tervetullut puheenvuoro. Uni ja nukkuminen kietoutuvat niin biologiaan, yksilöpsykologiaan kuin yhteiskunnallisiin suhteisiin. Eivätkä edes unen ja nukkumiseen liittyvät ongelmat ole vailla sosio-ekonomista määräytyneisyyttä: pidempi koulutus takaa jopa pidemmät yöunet. Oikeastaan hämmästyttävän harvoin unen ja terveyden välinen kytkös nostetaan esiin keskusteluissa, joissa joustavuuden nimissä vaaditaan yhä suurempaa osaa maailmasta alistumaan jatkuvalla aukiololle.

Kahdessa kirjoituksessa (Elovainio ja Heponiemi sekä Kinnunen ym.) käsitellään paljon keskustelua aihetta, määräaikaista työtä. Määräaikaiset työsuhteet ovat melkein kuin sää tai Mannerheim, kaikilla on niistä erinomaisen hyvin perusteltu mielipide. Näiden kirjoitusten erinomainen hyve on kuitenkin kohteen tarkastelu niin, että sen monisyisyys nousee kunnolla esiin. Ulla Kinnunen kumppaneineen kysyy suoraan, ovatko ne määräaikaiset työelämän huono-osaisia? Asiaan saadaan selkeä vastaus ainakin siltä osin, etteivät määräaikaisuus ja huono-osaisuus ole toisiinsa palautuvia ilmiöitä. Ja kun näin sanotaan, määräaikaisuuden ongelmia ei vähätellä, mutta asian monimutkaista kontekstia avataan. Marko Elovainio ja Tarja Heponiemi puolestaan avaavat kiinnostavasti keskustelua edellytyksistä, joilla määräaikaisuuden ongelmia voitaisiin hallita. Mitään erillisryhmän erilliskäsitteitä ei ilmeisesti työpaikoilla tarvita: oikeudenmukainen johtaminen ja hyvä työn hallinta nousevat tässäkin tärkeinä ulottuvuuksina esiin.

Perheen ja työn yhteensovittaminen on nykyään liki itsestään selvä aihealue työelämäkeskusteluissa, teema on esillä myös tässä tutkimussarjassa. Minna Salmi ja Johanna Lammi-Taskula esittelevät asiasta ankeita tuloksia. Arkiajattelun mukaan perhe ja työ ovat sitä mukavammassa kytköksessä, mitä enemmän työpaikka joustaa. Yllättävää kyllä, empiria ei tue tätä ajatusta. Millään välttämättömyydellä työn järjestämisen tapojen joustavoituminen ei helpota työn ja perheen yhteensovittamista. Esimerkiksi isillä mahdollisuus etätöihin pikemmin jopa lisää tunnetta kotiasioiden laiminlyönnistä. Ilmeisesti perheystävällisemmäksi tarkoitettu ja mielletty jousto tarkoittaa joltain syrjältään myös työn entistä intensiivisempää tunkeutumista yksityiselämään. Havainnolla saattaa olla yleisempääkin kantavuutta pohdittaessa työelämän joustojen merkitystä ihmisten elämäkokonaisuudessa.

* * *

Kirjassa tavoitellaan selvästi ammattitutkijoita laajempaa lukijakuntaa. Tässä pyynnössä on sekä kummallista kompurointia että raiakasta onnistumista. Toimituksellinen valinta kirjoituttaa artikkelit, epäilemättä sujuvuuden nimissä, ilman tekstissä olevia viitteitä, on täysin älytön. Lähteille pyrkivän lukijan tehtäväksi jää arpoa, mihinkä lähdeluettelon kohtaan mikin artikkelin kommentti mahtaa sopia. Onnistumista on sen sijaan kirjan sujuvuus. Toimitus ja kirjoittajat ovat ilmeisesti nähneet vaivaa asian eteen. Jokainen asiaa kokeillut tietää, miten hankalille alueille mennään, kun tilastollisista tuloksista pitäisi kirjoittaa muuten, kuin kaikille kollegoille tutulla – mieluiten englanninkielisillä – jargonilla. Tässä tapauksessa ponnistelulla on tuloksensa: lukijalle tarjoillaan esimerkillisen sujuvaa asiaproosaa.

Antti Saloniemi